

DE ACELAȘI AUTOR

- Călătorie în lumea formelor*, Meridiane, 1974
Pitoresc și melancolie. O analiză a sentimentului naturii în cultura europeană, Univers, 1980
Francesco Guardi, Meridiane, 1981
Ochiul și lucrurile, Meridiane, 1986
Minima moralia. Elemente pentru o etică a intervalului, Cartea Românească, 1988
Jurnalul de la Tescani, Humanitas, 1993
Limba păsărilor, Humanitas, 1994
Chipuși și măști ale tranziției, Humanitas, 1996
Eliten – Ost und West, Walter de Gruyter, Berlin–New York, 2001
Despre îngeri, Humanitas, 2003
Obscenitatea publică, Humanitas, 2004
Comedii la porțile Orientului, Humanitas, 2005
Despre bucurie în Est și în Vest și alte eseuri, Humanitas, 2006
Note, stări, zile, Humanitas, 2010
Despre frumusețea uitată a vieții, Humanitas, 2011
Față către față. Întâlniri și portrete, Humanitas, 2011
Parabolele lui Iisus. Adevărul ca poveste, Humanitas, 2012
Din vorbă-n vorbă. 23 de ani de întrebări și răspunsuri, Humanitas, 2013
O idee care ne sucește mințile (coautori Gabriel Liiceanu, Horia-Roman Patapievic), Humanitas, 2014
Dialoguri de duminică. O introducere în categoriile vieții (dialoguri cu Gabriel Liiceanu), Humanitas, 2015
Neliniști vechi și noi, Humanitas, 2016
Despre inimă și alte eseuri, Humanitas, 2017
Despre destin. Un dialog (teoretic și confesiv) despre cea mai dificilă temă a muritorilor (dialoguri cu Gabriel Liiceanu), Humanitas, 2020

Andrei Pleșu

Parabolele lui Iisus

Adevărul ca poveste

 HUMANITAS
BUCUREȘTI

Cuprins

<i>Cuvânt înainte</i>	7
-----------------------------	---

INTRODUCERE

<i>Adevărul ca poveste</i>	II
----------------------------------	----

I. „DE CE LE VORBEȘTI ÎN PARABOLE?”

1. Un „scandal teologic”?	29
2. Invidența luminoasă	57
Făclia sub obroc	58
Cetatea de pe munte	59
3. Parabola semănătorului sau despre receptivitatea deviată	73
4. Obnubilările spiritului critic și pierderea „filialității”. Parabola copiilor din piețe	97
5. Opacitatea agresivă și pierderea „moștenirii”. Parabola lucrătorilor nevrednici ai viei	113
6. Așteptarea ca formă a receptivității	137
Slujitorul credincios și înțelept	137
Slugile veghetoare	138
Portarul	138
Furul	139
Cele zece fecioare	139
Sămânța care crește singură	140

7. Despre îndrăzneală și perseverență	165
Prietenul de la miezul nopții	165
Judecătorul nedrept și văduva stăruitoare	165
8. Creativitatea și riscul asumat ca forme ale receptivității	177
Talanții	177
9. „Cruzimea“ și receptivitatea lui Iisus	185
Nunta fiului de împărat	185
Cina cea mare	186

II. PARABOLA CA SUBMINARE A IDEOLOGICULUI

1. Faptă și contemplativitate din perspectiva parabolilor	215
Casa zidită pe stâncă	215
Turnul și împăratul la război	216
Cei doi fii	216
2. Misterul ușilor închis-deschise	245
3. Trei feluri de risipă	259
Fiul risipitor	259
4. Iconomul nedrept și inteligența salvatoare	271

ÎNCHEIERE

<i>Critica rațiunii exegetice</i>	281
<i>Sugestii bibliografice</i>	301
<i>Indice al parabolilor lui Iisus</i>	309

Cu mult mai surprinzător, însă, decât întrebarea ucenicilor sună răspunsul lui Iisus. În versiunea cea mai radicală, el apare la Marcu (4, 11-12): „Și El le-a zis: Vouă vă este dat să cunoașteți tainele împărăției lui Dumnezeu, dar celor din afară toate li se fac în parabole, ca privind să privească și să nu vadă și auzind să audă și să nu înțeleagă, ca nu cumva să-și revină și să li se ierte.“¹ Iată și versiunea, mai concisă, a lui Luca (8, 10): „Iar El a zis: Vouă vă este dat să cunoașteți tainele împărăției lui Dumnezeu; dar celorlalți, în parabole, ca văzând să nu vadă și auzind să nu înțeleagă.“ O versiune mai complexă și mai nuanțată găsim la Matei (13, 11-17): „Iar El, răspunzând, le-a zis: Pentru că vouă vi s-a dat să cunoașteți tainele împărăției cerurilor, dar aceloră nu li s-a dat. Căci celui ce are i se va da și-i va prisosi, dar de la cel ce nu are se va lua și ceea ce are. De aceea le vorbesc în parabole, că ei văd fără să vadă

1. Pentru citatele din Noul Testament, am folosit, în majoritatea cazurilor, versiunea Bartolomeu Valeriu Anania, ediția a doua revizuită și îmbunătățită, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1995. Când am recurs la alte versiuni, am făcut, *ad locum*, precizările necesare.

și aud fără să audă și nici să înțeleagă. Și se plinește cu ei proorocia lui Isaia: Cu auzul veți auzi, dar nu veți înțelege, și cu privirea veți privi, dar nu veți vedea. Căci inima acestui popor s-a împietrit și urechile lor greu aud și ochii lor s-au închis, ca nu cumva cu ochii să vadă și cu urechile să audă și cu inima să înțeleagă și să-și revină și Eu să-i vindec. Dar fericiți sunt ochii voștri că văd și urechile voastre că aud. Că adevăr vă grăiesc: mulți prooroci și drepți au dorit să vadă ce vedeți voi și n-au văzut, și să audă ceea ce auziți voi și n-au auzit.“

Substanța explicită a răspunsului hristic e de natură să provoace serioase probleme de înțelegere. Rezultă că, pentru Iisus, „publicul“ se împarte în două: pe de o parte, apropiatii, cei din preajmă, adepții și, pe de alta, „cei din afară“, „ceilalți“, mulțimea amorfă a Israelului. Cei dintâi au acces la adevăruri care celorlalți le sunt ascunse. Parabolele sunt răbdător explicate ucenicilor, în vreme ce, pentru restul popoului, ele rămân opace, ca niște voaluri întunecate, ca un cifru fără cheie. (Marcu 4, 34: „Iar fără parabolă nu le grăia; însă ucenicilor Săi le lămură pe toate între El și ei.“) Acest comportament discriminatoriu¹ are drept motivație obtuzitatea, exterioritatea *culpabilă* a masei israelite. Încă de pe vremea lui Isaia (6, 9–10, citat în textul lui Matei), ea a avut inima împietrită: a fost insensibilă la evidențe, a tratat cu indiferență apelul divin, s-a arătat incapabilă să primească ce i se oferea. Pedepșa vine de la sine. În loc să fie instruite

1. De care ucenicii înșiși își dau seama, de vreme ce întrebă, cu Petru (Luca 12, 41): „Parabola aceasta o spui pentru noi, sau și pentru toți?“

pe șleau, în loc să fie ajutate să înțeleagă, mulțimile inerte vor fi condamnate la perplexitate: vor auzi parabole obscure, vor fi constrânse la blocaj spiritual. În vreme ce ucenicii vor căpăta parabole limpezi, gata descifrate, „cei din afară“ vor căpăta enigme insolubile.

La o primă analiză, decizia „elitistă“ a lui Iisus e smințitoare. Ea pare să contrazică nu numai uzul tradițional al parabolei (a) și stilul hristic în genere (b), dar și o sumedenie de alte texte din cuprinsul Evangheliilor (c).

a. În mod tradițional, discursul iudaic recurgea la parabole pentru a *clarifica* o idee sau un text. Parabola era, așadar, o procedură *simplificatoare*: ea își propunea, de regulă, să reducă, printr-o ilustrație la îndemână, printr-o comparație intuitivă, obscuritatea sau subtilitatea greu abordabilă a unui pasaj scripturar. Iisus pare hotărât să procedeze exact pe dos: el vrea să *complice* lucrurile, până la ininteligibil. Nu să aducă adevărul la nivel „popular“, accesibil oricui, ci, dimpotrivă, să-l camufleze, să-l sustragă percepției comune. S-ar spune, cu alte cuvinte, că în vreme ce rabinii se foloseau de parabole ca să lumineze zonele întunecoase ale mesajului lor, Iisus le folosește pentru a obtura lumina, pentru a întreține o atmosferă de clar-obscur. El nu vrea – insistă Robert Farrar Capon – să dea satisfacție ascultătorilor printr-o limpezime sporită, ci, mai curând, să le atragă atenția asupra modului nesatisfăcător în care înțeleg și explică lucrurile în mod curent.¹ „N-ai înțeles? – pare să-și întrebe

1. R.F. Capon, *op. cit.*, p. 5.

hermeneutul rabinic interlocutorii. „Atunci hai să vă spun o poveste lămuritoare!“ „Credeti că ați înțeles?“ – sună, dimpotrivă, socratic, întrebarea lui Iisus. „Atunci am să vă spun o poveste. Veți vedea că n-ați înțeles cum trebuie.“

Nu trebuie să abuzăm, însă, de acest contrast. Mai întâi, nu toate parabolele Israelului sunt explicite. Un exemplu caracteristic este pasajul din Ezechiel (17, 1–10) despre cei doi vulturi și vița născută din cedrul Libanului. Avem de a face cu o parabolă care, în sine, nu e deloc transparentă, ceea ce face necesară o explicație suplimentară (17, 11–16). E adevărat că, în general, parabolele semite includ o strategie divulgativă, dar dimensiunea „enigmă“ e și ea prezentă adesea, fie de la bun început, cum susțin exegeții ca C.A. Bugge, P. Lagrange, sau P. Fonck, fie într-o etapă târzie, cea a literaturii deuterocanonice, cum susțin alții (A. Jülicher, A. Loisy)¹. Prin urmare, Iisus nu contrazice întru totul pedagogia ambianței în care se mișcă, deși pune un accent în plus pe indescifrabilul *voit* al parabolilor, când acestea se adresează celor „din afară“. „Originalitatea“ hristică – în raport cu exercițiile parabolice ale conașionalilor săi – e de alt tip. E drept, unii o contestă fără ezitare, declarând că forma parabolei a fost creată de înțelepții Israelului înainte de Iisus, astfel încât Lui nu I-a rămas decât să dezvolte un tipar deja existent.² Contează însă despre ce parabole israelite vorbim. Cele veterotestamentare – preponderent exegetice – sunt în mod clar diferite de parabolele hristice,

1. Pentru detalii, cf. Maxime Hermaniuk, *op. cit.*, pp. 120 și urm.

2. David Flusser, *Jewish Sources in Early Christianity*, MOD Books, Tel Aviv, 1989, p. 66.

mai directe, nelivrești, manevrând materia primă a vieții cotidiene. Asemănări se pot stabili, mai degrabă, cu parabolele rabinice, care însă devin curente abia după anul 70 d. Hr., ceea ce îi determină pe unii cercetători să afirme că Iisus e cel dintâi mare utilizator de parabole și că „parabolele Sale sunt în mod evident diferite de orice alte narațiuni cunoscute în Antichitatea elenistică și greco-romană, inclusiv de parabolele rabinice“. „Originalitatea“ lui Iisus se poate, așadar, susține, dar ea nu constă în cultivarea parabolei ca *logos skoteinos*, ca vorbire „obscură“. Parabola cochetă, pretutindeni, cu un anumit coeficient de mister.³

b. O altă categorie de comentatori observă că disjuncția drastică proclamată de Iisus între apropiații săi și „cei din afară“ contravine net stilului hristic în genere. Traseul

1. James Breech, *Jesus and Postmodernism*, Fortress Press, Minneapolis, 1989, pp. 24–25. Pentru detalii, cf. Arland J. Hultgren, *The Parables of Jesus. A Commentary*, Eerdmans, Grand Rapids, Michigan/Cambridge, 2002, pp. 5–11. Hultgren propune o definiție, în șase puncte, a unicității parabolilor hristice: 1. Modul direct de a angaja participarea auditoriului, 2. Caracterul nelivresc, 3. Legătura cu experiența cotidiană, 4. Dimensiunea teologică, dar fără abuz de abstracțiuni, 5. Recursul la elementul surpriză, la comportamentul atipic, imprevizibil, 6. Dozajul fără precedent între tradiția sapiențială iudaică și tradiția eshatologică.

2. Cf. teza lui Frank Kermode, după care orice tip de narativitate implică o anumită componentă de opacitate (*The Genesis of Secrecy. On the Interpretation of Narrative*, Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts, 1979, p. 25). Cf. și Yuri Lotman: „Non-understanding, incomplete understanding, or misunderstanding are not side-products of the exchange of information, but belong to its very essence“ („The Sign Mechanism of Culture“, în *Semiotica*, nr. 12, 1974, p. 302. Îi mulțumesc lui Albrecht Koschorke pentru această trimitere.

lumesc al Mântuitorului nu e unul al excluziunii, nu cultivă, programatic, excomunicarea. Iisus are o misiune de tip universal și, ca atare, se adresează, fără discriminare, tutu-
ror. Raporturile lui cu mulțimea nu sunt, de regulă, marcate de antagonism. Dimpotrivă. Mulțimea, până în preziua sacrificării Sale, Îl simpatizează, Îl ascultă, Îl urmează. Iar El i se dăruiește fără ezitare: o instruieste, o hrănește, o entuziasmează prin miracole și vindecări spectaculoase. Iisus nu refuză nimănui binele pe care îl poate face. Iar „beneficiarii“ sunt, întotdeauna, recunoscători. De altfel, chiar în Evanghelia după Marcu, locurile în care e vorba de excelenta întâlnire a lui Iisus cu „poporul“ abundă. După vindecările din Capernaum, „toată cetatea era adunată la ușă“ (1, 33: ușa casei lui Simon, în care se afla Tămăduitorul). „Toți Te caută“, îi spun ucenicii (1, 37). „Și s-au adunat atât de mulți, încât nu mai era loc nici înaintea ușii“ (2, 2): paralyticul a trebuit să fie adus în casă prin acoperișul spart, „din pricina mulțimii“ (2, 4). „Toți erau uimiți și-L slăveau pe Dumnezeu zicând: Asemenea lucruri niciodată n-am văzut“ (2, 12). Mulțimea e din ce în ce mai năvalnică în zelul ei de a-l însoți pe Iisus (3, 7, 10). „Se călcau unii pe alții“ spune și Luca (12, 1). Dar să ne întoarcem la Marcu: oamenii vin „din Galileea și din Iudeea și din Ierusalim și din Idumeea și de dincolo de Iordan și dimprejurul Tirului și al Sidonului“ (3, 7-8). Micul grup din jurul Învățătorului nu mai apucă nici să mănânce din cauza îmbulzelii (3, 20), iar pentru a reuși să propovăduiască, Iisus se desprinde de adulatori și urcă într-o luntre, de unde le vorbește celor de pe mal (4, 1). După Schimbarea la Față, mulțimea „freamătă“ și „aleargă

să I se închine“ (9, 14-15). Arhieriei și cărturarii nu îndrăznesc să se atingă de Cel pe care-l resimțeau drept dușman, tocmai datorită admirației masive pe care i-o arătau cei mulți (11, 18, sau 12, 12). La rândul Lui, Iisus e plin de compasiune: „Milă Îmi este de mulțime, că trei zile sunt de când așteaptă lângă Mine și n-au ce să mănânce“ (8, 2). În sfârșit, în modul cel mai neechivoc cu putință, pasajul 10, 1 pare anume făcut spre a contrazice textul de la 4, 11-12: „...și mulțimile s-au adunat iarăși la El și El iarăși le învăța, după cum îi era obiceiul.“¹ Instruirea mulțimilor e, așadar, pentru Iisus, o ocupație constantă, devenită obișnuință. Auditoriul Lui e, prin definiție, atotcuprinzător: „Veniți la Mine toți...“ (Matei 11, 28). Cum putea, deci, „Cel blând și smerit cu inima“ (Matei 11, 29), Cel care „n-a venit să judece lumea“ (Ioan 12, 47) să afișeze un program al pedepsei definitive, al departajării nemiloase între ascultătorii Săi? Răspunsul pe care I-l atribuie Evanghelia după Marcu (4, 11-12) e de o neplauzibilă cruzime, dacă nu „scandalos din punct de vedere teologic“². „E absurd“ – spune T.W. Manson³. Dacă scopul lui Iisus era să obtureze, în rândurile majorității, înțelegerea, căința, iertarea, n-ar fi fost mai

1. Pentru comentarii la toate pasajele citate, cf. Hermaniuk, *op. cit.*, pp. 304-307.

2. Expresia îi aparține lui John C. Meagher, „Clumsy Construction in Mark's Gospel. A Critique of Form and Redaktionsgeschichte“, în *Toronto Studies in Theology*, nr. 121, 1979, citat după A.J. Hultgren, *op. cit.*, p. 460.

3. T.W. Manson, *The Teaching of Jesus. Studies in Its Form and Content*, Cambridge University Press, 1935, p. 76, *apud* Hultgren, *op. cit.*, p. 458.

logic să tacă pur și simplu? De ce, totuși, pierde timpul cu povești sibilinice, impenetrabile?

Să nu trecem, însă, mai departe, fără să atragem atenția asupra unor nuanțe ale discursului hristic, care nu îngăduie concluzii liniare. Iisus nu e un animator popular euforic. Iubirea lui pentru cei mulți nu e o formă de idolatrie și nu propune o lăncedă doctrină populistă. Învățătorul nu e dispus să-și menajeze, necondiționat, învățaceii și, când e cazul, știe să devină amenințător. E curios că această dimensiune a retoricii Sale nu se manifestă, așa cum ne-am aștepta, în versiunea evanghelică a lui Marcu. Dar ea e vădită la Matei (11, 20–23) și la Luca (10, 13–15), atunci când Iisus profetizează muștrător la adresa păcătoșilor din Horazin, Betsaida și Capernaum, adică tocmai din cetățile în care nu făcuse economie de minuni. Semne de exasperare apar, totuși, și la Marcu: „O, neam necredincios, până când voi fi cu voi? Până când vă voi răbda?“ (9, 19). Sau la Luca: „...dacă nu vă veți pocăi, toți veți pieri la fel“ (13, 5). Concluzie (provizorie): răspunsul abrupt al lui Iisus la întrebarea discipolilor despre rostul vorbirii în parabole e greu de domesticit hermeneutic: Mântuitorul nu poate vocifera ca un înger exterminator, dar nu e nici un predicator „soft“, un distribuitor neglijent de indulgențe. Trebuie să aibă motive solide, pentru a arbora, în ciuda inimii Sale atotiubitoare, gesticulația exclușiunii.

c. Textele evanghelice ridică însă și alte obstacole în calea unei analize coerente a răspunsului hristic. Mai întâi, e limpede că Iisus nu le vorbește în parabole doar „celor din afară“. O sumedenie de parabole se adresează ucenicilor,

altele vrăjmașilor (arhieriei, cărturari etc.), altele mulțimii în sens larg. Altele, în sfârșit, sunt rostite dinaintea unui auditoriu amestecat, în care se regăsesc toate cele trei categorii. E adevărat că ucenicii beneficiază, îndeobște, și de tâlcuiri amănunțite din partea Învățătorului, dar nu se poate spune că, datorită calității lor speciale, ei sunt scutiți de limbajul parabolic care trebuie să-i descurajeze pe „neinițiați“. Apoi, trebuie să ne întrebăm cine sunt, în fond, „cei din afară“ și cei din preajmă și cât de limpede e deosebirea de perspicacitate dintre ei. Sunt „cei din afară“ *opozanții* lui Iisus, sau, alături de ei, și mulțimile opace, indiferente sau incapabile să treacă dincolo de gata-făcutul unei înțelepciuni convenționale? Din texte, rezultă că grupul „refuzaților“ îi include, de-a valma, pe toți cei care nu fac parte din cercul celor „ce erau pe lângă El, împreună cu cei doisprezece“ (Marcu 4, 10). Pe de altă parte, o anumită departajare există și printre „cei dinăuntru“. În capitolul 13 din Evanghelia după Marcu, aflăm că anumite taine legate de venirea finală a Fiului Omului sunt împărtășite doar lui Petru, Iacob, Ioan și Andrei, care L-au întrebat „numai ei între ei“ (13, 3)¹. Pentru Schimbarea la Față, Iisus îi alege drept martori doar pe Petru, Iacob și Ioan (Matei 17, 1). Sunt ceilalți ucenici „în afară“? O ultimă problemă: s-ar zice că, spre deosebire de vrăjmași și de plebea păcătoasă, ucenicii au darul înțelegerii. Lor „li s-a dat să cunoască“ mistere inaccesibile, în vreme ce restul ascultătorilor „privesc fără să vadă, și aud fără să priceapă“. În realitate, lucrurile nu stau întotdeauna așa:

1. Cf. Hermaniuk, *op. cit.*, pp. 321–322, și Hultgren, *op. cit.*, p. 455.